

Probleme teologice și sociale – partea 1a Epistolele lui Pavel către Tesaloniceni, Efeseni, Coloseni, Filimon

Corespondența tesalonică a lui Pavel

Scrisorile către creștinii din Tesalonic ar putea fi primele scrisori ale lui Pavel (50-52 dH), dacă Epistola către galateni ar fi scrisă conform ipotezei târzii, a Galatiei de nord (55-57).

În mod evident, aceste două scrisori sunt și ele scrise unor Biserici tinere, îndemnându-le la o viață sfântă, să aibă o bună mărturie și să se bazeze învățătura pe autoritatea părinților lor în Hristos (cum sunt Pavel și ceilalți apostoli). Pe deoparte, ele se aseamănă în subiect, destinatar și context, pe de altă parte, ele se deosebesc prin anumiți termeni, prin limbaj și prin anumite perspective abordat în cuprinsul lor, ceea ce a determinat apariția multor ipoteze cu privire la scrierea lor.

Deși constă din două epistole scurte, corespondența tesalonică a lui Pavel reprezintă o parte de neînlocuit în mesajul lui Pavel către Biserici, și din NT, pentru că aici se vorbește, între altele și despre felul în care Biserica trebuie să îl aștepte pe Hristos și felul în care ne vom întâlni cu El pe nori, despre etapele evenimentelor de la sfârșit (eschatologie).

1-2 Tesaloniceni: destinatari, datare

Cetatea Tesalonic era capitala Macedoniei, o cetate puternică și un port vestit. Ea a fost înființată de generalul macedonean Cassandru în 315 îH, și a rămas sub stăpânire macedoneană până în 168 îH, când a fost

cucerită de romani. După transformarea Macedoniei în provincie romană, în 146 îH, a redevenit capitala acestei provincii, iar în 42 îH a fost numit oraș liber de către Octavian Augustus și Antonius. Avea avantajele strategice ale unui oraș comercial important (al doilea, în Grecia, după Corint). *Via Ignatia* trecea prin cetate (o cale de comunicație și de comerț foarte importantă între Roma și provinciile ei). Se pare că aceste avantaje au atras un număr mare de iudei și că aici s-a stabilit o comunitate mare și activă de evrei comercianți.

Biserica de aici fusese înființată de Pavel în timpul celei de a doua călătorii misionare (Fapte 16-18, 17:1-9) iar scrisoarea 1 Tesaloniceni este scrisă la câteva luni distanță după înființarea Bisericii, din Corint, când Pavel a stat aici și i-a învățat pe credincioși timp de 18 luni. Pavel răspunde unor întrebări urgente, unor nelămuriri care dezorientau Biserica tânără din Tesalonic, de unde și un anumit colocvialism în tonul scrisorii și o structură atipică.

Problemele care îi preocupau pe creștinii din Tesalonic par asemănătoare celor care îi preocupau pe credincioșii din Corint, Efes, și ele tot Biserici de curând înființate, cu mulți membri dintre Neamuri (păgâni).¹ Ele nu se referă așa de mult la organizarea Bisericii (cea ce constituie o evidență în plus în favoarea datării timpurii a scrisorilor), ci țin de nevoia de a trăi moral, de a avea o mărturie bună înaintea necredincioșilor, de a construi relații bune în Biserică, precum și de nevoia de a avea învățătură clară cu privire la viitor, la moarte și înviere, dar mai ales cu privire la cea de-a doua venire a lui Isus (temele acestea sunt abordate și în 1-2 Corinteni și în Romani).

¹ Cf. Chalmer E. Faw, „On the Writing of First Thessalonians”, *JBL* 71 (1952) 217-25.

Discuțiile despre revenirea Domnului ajunseseră să creeze erezii și probleme sociale, întrucât se susținea de către unii că Isus s-a și întors, iar oamenii ajunseseră derutați, nemaștiind ce să creadă; unii nu mai voiau să muncească nici să mai investească ceva în viitorul lor.

Persecuția din partea iudeilor era o realitate aspră și aveau nevoie și în privința aceasta de încurajarea apostolilor. În vremea respectivă, iudaismul era o *religio licita*, o religie acceptată în imperiul roman, pe când creștinismul nu era încă bine înțeles, fiind văzut ca un fel de iudaism rebel, marginal, și, deci, demn de respins.

1 Tesaloniceni:

1 Tesaloniceni: autor și autenticitate

Scrisoarea, așa cum spune în introducere, este scrisă de Pavel, împreună cu Silvanus și Timotei. Formula de început corespunde cu felul în care își începe Pavel scrisorile iar echipa menționată este în concordanță cu ceea ce se știe din Fapte 16-17.

Epistola este cunoscută și citată de părinții din secolele 2-3, de Ignatius, Polycarp, Irenaeus, Justin Martirul, Clement of Alexandria, Tertullian, Origen etc. Citate din ea apar în Didahia și în Păstorul, de Hermas, iar cartea este menționată în canonul lui Marcion și în canonul Marturian (140-170).²

Deși s-au adus unele obiecții formale, de exemplu, că Romani 9-11 nu s-ar potrivi cu tonul din 1 Tesaloniceni 2:14-16, că 2:16 vorbește de anul 70 (căderea Ierusalimului) – și, de aceea, epistola ar fi scrisă după

² N.L. Geisler, and W. E. Nix, *A General Introduction to the Bible*, (revised and expanded), (Chicago: Moody Press, 1968 (1986)), 188, 196.

moartea lui Pavel, ori că 5:1-11 reprezintă o interpolare târzie etc., pe ansamblu, 1 Tesaloniceni este acceptată ca fiind opera directă a lui Pavel și nu există argumente puternice împotriva acestei concluzii.³

1 Tesaloniceni: structură și argument

Scrisoarea prezintă elementele de bază ale retoricii epistolare, dar nu urmează structura tipică a epistolelor lui Pavel, decât într-un mod foarte general.

Structura retorică a Epistolei 1 Tesaloniceni⁴

1:1	I.	<i>Praescriptio</i>
1:2-10	II.	<i>Proemium</i> (1:2-10): rugăciune și motivele ei
2:1-3:9	III.	<i>Narratio</i> : Convertirea tesalonicenilor și lucrarea apostolilor (ethos, pathos)
3:10-13	IV.	<i>Partitio</i> : Trăire sfântă, relații bune, așteptarea venirii Domnului
4:1-5:3	V.	<i>Probatio</i>
		A. Trăirea în sfințenie (4:1-8)
		B. Relații frățești (4:9-12)

³ U. Schnelle, *The History and the Theology of the New Testament*, M.E. Boring (trad), (Minneapolis: Fortress Press, 1998), 43-55; W. G. Kümmel, „Das literarische und geschichtliche Problem des ersten Thessalonicherbriefes”, în *Neotestamentica et Patristica, Freundesgabe O. Cullman zum 60. Geburtstag überreicht*, NovTest Suppl. VI, Leiden, 1962, 213-227, cf. C. Demke, „Theology and Literary Criticism in 1 Thessalonians”, *JHC* 3/2 (1996), 194-214 (trad. D.J. Doughty, din „Theologie und Literarkritik im 1 Thessalonicherbrief. Ein Diskussionsbeitrag”, în G. Ebelin et. al (eds.), *Festschrift für Ernst Fuchs* (Tübingen: J.C.B. Mohr, 1973), 103-124).

⁴ Schema de față dezvoltă și modifică o schemă retorică propusă de Frank W. Hughes.

(posibil paraenesis 4:1-12)
C. Venirea Domnului(4:13-5:11)

- 5: 4-22, V. *Paraenesis*, sfaturi
Cum să așteptăm pe Isus, *peroratio* (5:4-11)
Viața în Biserică și în societate, 12-22
- 5:23-28 VI. *Conclusio*
Rugăciune finală (5:23-25)
Salutatio (5:26-28)

Argumentul scrisorii

Capitolul întâi oferă un început obișnuit pentru epistolele lui Pavel. Din *superscriptio* se vede că trei persoane se prezintă ca autori ai epistolei (Pavel, Silvan și Timotei), probabil că toți trei au contribuit la fondul de idei și la îndemnuri, iar unul a fost secretarul care a pus în scris epistola. Într-un timp foarte scurt, Biserica din Tesalonic a izbutit să fie cunoscută prin credința și dragostea ei, prin întoarcerea radicală de la idoli și prin răspândirea cuvântului evangheliei.

În 1 Tesaloniceni se pare că secțiunea de *narratio* este neobișnuit de lungă, ocupând aproape două capitole (cap. 2-3), unde se prezintă slujirea apostolilor și calitatea întoarcerii la Hristos a tesalonicenilor, precum și problemele legate de persecutarea Bisericii de către iudeii din Tesalonic și regiunile înconjurătoare (mânia lui Dumnezeu față de iudeii persecutori, din 2:14-16, poate fi o referință la foametea care încercase deja Ierusalimul, cf. Fapte 11:29-30, și la faptul că iudeii fuseseră alungați în 49 dH din Roma, de către Claudiu, și nu neapărat o referință la distrugerea Ierusalimului, din 70 dH, cum afirmă unii autori; în felul acesta, data timpurie a

scrisorilor rămâne încă o ipoteză validă). Această introducere detaliată și prelungită este o mărturie despre calitatea relației dintre Pavel și noii credincioși și prezintă contextul scrierii scrisorii: grija pastorală a lui Pavel pentru cei care deveniseră creștini în urma misiunii sale în Tesalonic. Unele detalii din prezentare aduc aminte de 2 Corinteni 8-13, unde Pavel încerca să-și întărească autoritatea apostolică. Este posibil ca și aici, în Tesalonic, cei care aduceau învățături false, și chiar unii iudei din vecinătate, să fi atacat credibilitatea sau bunele intenții ale lui Pavel și a celor din echipa sa misionară.

Caracterul practic al scrisorii se vede din mărimea secțiunilor *narratio* (prezentare a contextului istoric) și *paraenesis* (sfătuire). În particular, secțiunea 4:1-12 poate fi privită și ca secțiune parenetică, nu doar una de învățătură și argument (*probatio*).

În general, scrisoarea este centrată pe subiectul venirii Domnului, fiind încadrată de două secțiuni parenetice despre sfințenie (o structură chiastică de tip ABA):

A: 4:1-12, Sfințenie în societatea greacă

B: 4:13-5:11, Înviere și venirea Domnului

A: 5:12-22), Trăire în armonie și ajutor reciproc

Învățătura despre venirea Domnului din 4:13-5:11, este divizată în două subsecțiuni, prima fiind orientată spre discutarea modului în care va veni Isus și a felului în care vor participa cei credincioși la această venire (4:13-18), în timp ce a doua este orientată spre discutarea timpului când va avea loc revenirea și a caracterului ei de surpriză. Distincția aceasta este una fină, poate prea fină, dar este susținută destul de puternic de concluzia din 4:18 și de începutul relativ abrupt din 5:1. Prima subsecțiune

amintește de demonstrația din 1 Corinteni 15 și unul din motivele prezentării sale este „să nu vă întristați ca ceilalți care nu au nădejde” (4:13, cf. 4:18). W. Barclay amintește părerile lui Eschilus, care scria că „odată ce moare omul, nu este nici-o înviere”, și ale lui Theocritus pentru care „speranță există doar pentru cei vii, iar cei care au murit nu mai au speranță”.⁵ Dacă creștinismul nu ar fi adus nici o speranță în plus față de filosofii eleniste ale vremii, cu siguranță, credincioșii veniți dintre păgâni ar fi avut multe motive de tristețe. Doctrina mântuirii și a învierii din 1 Tesaloniceni este conturată astfel:

- a. Isus a murit și a înviat, și aceasta este baza mântuirii noastre.
- b. Isus se va reîntoarce, și aceasta este nădejdea noastră.
- c. Isus ne va lua cu sine, la revenirea sa, și această întâlnire se va petrece în două forme sau etape succesive: mai întâi învie în glorie credincioșii care au murit, apoi cei vii își vor vedea trupurile transformate în trupuri de glorie.
- d. Toți creștinii vor fi răpiți să îl întâmpine pe Isus în ceruri, pe nori.
- e. Toți vom fi cu Isus pe vecie.⁶

În această descriere a evenimentelor care preced venirea lui Isus, apar și o parte din simbolurile și termenii apocalipsei lui Ioan, ceea ce dovedește că

⁵ W. Barclay, *Daily Study Bible Series: The Letters to the Philippians, Colossians and Thessalonians* (Louisville, KY: Westminster John Knox Press, 1975), 203.

⁶ Folosirea pluralului la persoana întâi în 4:15-17, poate fi o indicație că Pavel se aștepta la o revenire în curând a lui Isus, dar nu neapărat, poate fi doar o figură de stil pentru identificarea cu tesalonicenii.

înțelegerea apostolilor cu privire la eschaton era destul de omogenă: se va auzi o trâmbiță, un strigăt, arhanghelii sunt implicați, are loc învierea celor credincioși, are loc o preschimbare, credincioșii se întânesc cu Isus pe nori.

În mod particular, expresia „vom fi răpiți” (*harpagesometha*, 4:17), merită discutată cu atenție (*harpazo*, însemnând a lua cu forța, a răpi, prinde). Chiar dacă nu se intră în detalii, trebuie subliniat că este singura situație când *harpazo* este folosit în contextul venirii lui Isus. Cu înțeles pozitiv verbul este folosit în texte cum sunt: smulgeți pe unii din foc (Iuda 1:23), hoții etc.,... nu vor apuca moștenirea cerurilor (1 Cor. 6:10), Pavel a fost răpit la cerul al treilea (2 Cor. 12:2), Isus nu a gândit egalitatea cu Dumnezeu ca „ceva de apucat”, adică de păstrat cu orice preț (Filip. 2:6), cei ce intră în împărăția lui Dumnezeu o apucă cu forță (Mat. 11:12). Există și un număr de texte în care verbul are un sens negativ, de exemplu, de hoție, nedreptate etc.

Este important de observat că singurul text în care apare verbul a răpi, a apuca, în context apocaliptic, nu vorbește despre mileniu sau despre vreo schemă complicată privitoare la răpirea Bisericii, ci se referă la faptul Biserica va fi luată (ridicată) cu forța la venirea lui Isus ca să îl întâmpine pe nori. Astfel, conceptul dispensaționalist și premilenist al răpirii Bisericii înainte de necazul cel mare reprezintă un concept teologic care nu se bazează pe 1 Tesaloniceni, ci pe alte considerente, pe interpretarea eschatonului pe baza Apocalipsei și a cărții lui Daniel. Cum spunea cineva: „dacă l-am fi avut doar pe Pavel cu epistolele sale către Romani și Tesaloniceni, am fi fost toți amileniști, iar dacă l-am fi avut doar pe Ioan cu Apocalipsa, am fi fost, foarte probabil, toți premileniști.” Avându-le pe amândouă, situația este mai complicată și,

cu siguranță, viziunile inspirate ale celor doi autori biblici se completează într-un mod profund, paradoxal, dar dificil de înțeles.

Subsecțiunea a doua (5:1-11) atrage atenția asupra elementului surpriză al venirii lui Isus: când se va zice că este pace, el va veni în mod surprinzător, așa cum vin hoții noaptea. Surpriza nu este, însă, absolută, pentru cei credincioși, deoarece ei nu trăiesc în întuneric și nepăsare, ori ignoranță, ci în lumină. Imaginea femeii în durerile nașterii folosită aici de Pavel reamintește de cuvintele lui Isus din Ioan 16:19-22 (cf. Isa. 13:8, 21:3, 42:14). Textul este plin de referințe la celelalte epistole ale lui Pavel: trebuie să ne îmbrăcăm cu armura lui Dumnezeu (5:8, cf. Ef. 6), și orice facem să facem ca pentru Domnul (Romani, 1 Corinteni) etc.

Pareneza specifică subliniază nevoia de mustrare a celor dezordonați și nesupuși, încurajarea celor dezorientați și deznădăjduiți, sprijinirea celor slabi. Împreună cu sfaturile acestea sunt incluse și îndemnuri la prețuirea învățătorilor și slujitorilor Bisericii (gând care apare și în 2 Corinteni și Galateni, și atenționează asupra campaniei învățătorilor falși, a iudaizanților).

Încheierea epistolei, potrivită pentru niște credincioși de cultură greacă, conține o binecuvântare în care sunt cuprinse și trupul, și sufletul, și duhul celui credincios (o concepție trihotomistă, grecească).

Epistola conține, la final, și o indicație asupra caracterului semi-circular al scrisorii. Pavel îi roagă intens să citească epistola tuturor fraților, probabil este vorba de toți frații din zonă, din mai multe localități. Cu alte cuvinte, Pavel avea chiar de la început viziunea importanței generale a unora din scrisorile sale, în cazul de față a scrisorii 1 Tesaloniceni.

2 Tesaloniceni

2 Tesaloniceni: autor și autenticitate

Epistola 2 Tesaloniceni este mai scurtă decât 1 Tesaloniceni (3 capitole, aproximativ jumătate din ea) și vine ca o completare a acesteia. Pe deoparte, are multe asemănări cu 1 Tesaloniceni: același tip de salutări (2 Tes.1:1), aceiași autori (Pavel, Silvan și Timotei), același tipar general și aceleași subiecte (rugăciune de mulțumire pentru credința tesalonicenilor și pentru statornicia lor în persecuții, învățatură despre a doua venire a lui Isus, învățatură despre o viață creștină sfântă), încât pare să o fi luat chiar de model (unii comentatori și-au pus chiar problema dacă nu cumva 2 Tesaloniceni a fost scrisă prima, lansând ideile de bază, iar 1 Tesaloniceni, după aceea, cf. Grotius, Ewald, Van der Vies).⁷ În același timp, există însă și deosebiri de nuanțe și de vocabular.

Printre deosebiri se numără faptul că autorul și datarea scrisorii 2 Tesaloniceni sunt subiecte de dezbatere mai mult decât în cazul 1 Tesaloniceni. Există, de exemplu, în 2 Tesaloniceni, o anumită grijă pentru ca cititorii să nu fie influențați de scrisori false scrise în numele lui Pavel (2:2), și o atenționare că scrisoarea poartă semnătura sa proprie, fiind, astfel, autenticată așa cum se cuvine (3:17). Pentru unii comentatori, aceste precizări par

⁷ În ce privește argumentele pentru prioritatea epistolelor, cf. în favoarea 1 Tesaloniceni (R. Jewett, *The Thessalonian Correspondence: Pauline Rhetoric and Millenarian Piety* (Philadelphia, PA: Fortress Press, 1986), 24–30), iar în favoarea priorității 2 Tesaloniceni (C. A. Wanamaker, *1 and 2 Thessalonians* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1990), 37–45).

suspecte, prea grijulii⁸. Adevărul este că și în Galateni Pavel atrage atenția că semnează cu mâna sa (Gal. 6:11), iar, pe de altă parte, interferența variată a învățătorilor falși era de așteptat și sub forma a tot felul de zvonuri și avertizări neadevărate (1-2 Corinteni). O altă obiecție adusă autenticității este faptul că lipsesc secțiunile extinse de *narratio* prezente în 1 Tesaloniceni, cu alte cuvinte, lipsesc detalii concrete ale relației dintre Pavel și tesaloniceni. Dacă scrisoarea însă a fost scrisă la 4-6 luni distanță de prima probabil că astfel de precizări nu și-ar fi avut locul.

La fel, s-a obiectat că perspectiva asupra venirii lui Isus este diferită: în vreme ce 1 Tesaloniceni dă impresia unei veniri iminente, la care Pavel crede că va participa și el, 2 Tesaloniceni avertizează clar asupra unei perioade lungi de timp (2 Tes. 2:2, 3). Cu toate acestea, nimeni nu poate exclude discutarea unor posibile perioade mari de timp în 1 Tesaloniceni, având în vedere avertizarea din 1 Tesaloniceni 5:1, despre necunoașterea vremurilor și datelor, faptul că Pavel evită pe față precizarea unor date precise. Deși se poate construi un caz interesant în vederea scrierii târzii și pseudonime a scrisorii 2 Tesaloniceni de către un secretar sau prieten al lui Pavel, cea mai simplă ipoteză este una puternică și bine susținută de date, anume că Pavel însuși a scris această scrisoare, că aici sunt prezente trăsăturile stilului său.⁹ Nu este greu de argumentat că, dacă natura celei de a

⁸ A. Loisy, *The Birth of the Christian Religion*, L. Jacks (trad), (London: G. Allen & Unwin, 1948), 20-21; B.D. Ehrman, *Orthodox Corruption of Scripture: Effect of Early Christological Controversies on the Text of the New Testament* (Chapel Hill, NC: UNC Press, 1996), 23. Vezi, în general, Schmidt, Schrader, Mayerhof, De Wette, Kern, Baur.

⁹ Autenticitatea paulină a scrisorii își are și ea apărătorii ei (Reuss, Sabatier, Hofmann, Weiss, Zahn, Julicher, Farrar, Godet, Baljon, Moffat etc.).

doua scrisori este diferită față de prima, aceasta se datorează faptului că ea reprezintă o lămurire ulterioară și mai detaliată asupra învățaturii despre venirea Domnului, constituind o scurtă adăugire. Subiectul era important din cauză că îi susținea pe credincioși în timpul persecuției și le creea acea imagine despre lume și viață de care aveau nevoie ca să trăiască bine localizat în timp și spațiu, cu nădejde și sfințenie. De fapt, linia de argumentare a scrisorii este evidentă și o continuă pe cea din 1 Tesaloniceni: trăirea unei vieți de sfințenie (a unei vieți etice) are nevoie de o viziune cuprinzătoare despre sensul general al vieții, al istoriei.

2 Tesaloniceni: structura și argument

Epistola a doua către Tesaloniceni stă ca dovadă că problemele discutate în prima epistolă nu au fost înțelese deplin. Unii credincioși au înțeles că venirea lui Isus se va întâmpla repede, sau se poate să se fi întâmplat deja, fără să le fie cunoscut. Din acest motiv, Pavel subliniază că înainte de venirea Domnului există o serie de etape intermediare, cum ar fi: părăsirea credinței, venirea antihristului, înșelarea oamenilor etc. Scopul general al scrisorii rămâne același ca și în 1 Tesaloniceni, acela de a-i îndemna pe cei credincioși să trăiască o viață sfântă și să-l aștepte pe Domnul așa cum se cuvine.

Epistola 2 Tesaloniceni are o structură simplă, în trei părți:

1:1-12	Introducere
2:1-17	Învățătură despre venirea Domnului
3:1-18	Sfaturi pentru o viață de sfințenie

Din punct de vedere retoric, se poate observa următoarea structură mai amănunțită:

I. *Proemium* (1:1-12)

1:1-2 A. Praescriptio

1:3-12 B. Rugăciune

(cf. *berakah*, cu elemente de *narratio*, 3-5, și *propositio*, rezumatul argumentului)

II. *Partitio* (2:1-2): anunțarea subiectului: venirea Domnului și mărturia Bisericii

III. *Probatio* (2:3-15)

A. Etapele dinaintea venirii Domnului, 4-12

B. Învățăături despre o viață sfântă, 13-15

IV. *Peroratio* (2:16-17): concluzie și rugăciune

V. *Paraenesis* (3.1-15)

VI. *Conclusio* (3.16-17): rugăciune și salutări.

Argumentul scrisorii

Scrisoarea este, într-adevăr, o extindere asupra învățăturii despre venirea a doua a Domnului Isus. Aceasta este expusă chiar din introducere, după ce sunt recunoscute meritele tesalonicenilor (credința, dragostea, statornicia). Astfel, din 1:5-12 este prezentată judecata Domnului, pedeapsa pe care El o va da celor care îi persecută pe credincioși, precum și răsplata pentru creștini. „Ziua aceea” 1:10 (termen preluat din VT) va fi ziua proslăvirii celor credincioși, în care se va reflecta (va fi văzut) chiar Isus însuși (aici se subliniază o anumită asemănare între creștini și Isus, o anumită reflectare a gloriei înviate a lui Isus, în gloria învierii celor

credincioși; astfel, va fi fără îndoială că există o strânsă legătură între Isus și credincioșii săi).

Învățătura consistentă apare însă în capitolul doi, unde se arată evenimentele premergătoare venirii Domnului. Se precizează, astfel, că Ziua Domnului, un termen folosit și în 1 Tesaloniceni, nu va veni înainte de părăsirea credinței, de manifestarea răului și de înșelarea oamenilor, adică, nu înainte de apostazie și de revelarea (*apocalypsis*) a omului fărădelegii și distrugerii (ideea este că omul acesta va aduce distrugerea celor ce-l urmează, iar Dumnezeu îl va da de gol, la momentul potrivit, arătându-l drept cine este cu-adevărat, 2:3, 6, 8). El se va înălța mai presus de Dumnezeu și de orice împărat uman, și se va așeza în Templu ca să primească închinare.

În 2:8, 9 apare o alăturare interesantă. De data aceasta cel nelegiuit se descoperă singur, drept cine este, iar la arătarea acestuia (*parousia*), făcută cu putere Satanei și minuni false, Domnul va răspunde cu propria sa arătare (*parousia*), nimicindu-l cu suflarea gurii sale.

Textul din 2:10-13 arată că Dumnezeu permite aceste semne mincinoase ca cei ce nu au crezut în adevăr să creadă într-o minciună (omul, deci, nu poate fără credință de vreun fel). Aceste avertizări arată primejdia încrederii exclusive în semne și minuni: ele vor fi cu siguranță folosite și de Satana, spre înșelarea oamenilor, în vremurile din urmă. Orice câte ori se dau semne și minuni în Biblie, ele au un caracter secundar: în Fapte 14:3, Dumnezeu adevărea Cuvântul prin semne și minuni; în pilda despre Lazăr și omul bogat, se dă răspunsul că nu apariții din morți îi va face pe cei necredincioși să creadă, ci acceptarea cuvântului din Biblie (cărțile lui Moise și cele ale profetilor, Luca 16:29-31). De altfel, este un semn

de mare eleganță și prețuire, faptul că Dumnezeu vrea să vorbească oamenilor prin Cuvântul său, ca unora creați după chipul său, în loc să îi forțeze prin semne și minuni puternice.

În final, trebuie amintite două sublinieri, anume, cele din 2:5-7. Pavel amintește mai întâi că toată această desfășurare de forțe nu va fi lăsată să se manifeste decât după ce o piedică anume (*to katechon*, piedică, reținere, restrângere, obstacol; subst. neutru), care stă în calea apostaziei și a manifestării acestora, va fi luată din calea lor. Piedica poate fi o forță sau o persoană, iar genul neutru nu lămurește prea mult cititorul.

În al doilea rând, procesul acesta de manifestare a răului este numit de Pavel „taina fărădelegii” (și nu pare a implica faptul că taina aceasta este foarte bine cunoscută acum). Misterul este și mai dens când se înțelege că Pavel ar dat mult mai multe lămuriri pe când era în Tesalonic, și face apel în scrisoare la memoria lor. Pentru un motiv știut doar de Pavel și de Dumnezeu, Pavel nu intră în detaliile acestor scheme apocaliptice acum, deși altădată se pare că le-a expus cu lux de amănunte. Faptul acesta îl lasă pe cititorul contemporan oarecum dezamăgit.

Totuși există și două beneficii ale acestor nelămuriri. Pe deoparte, se arată temeinicia și veridicitatea scrisorii 2 Tesaloniceni. Este foarte probabil că orice autor mai târziu ar fi încercat să lămurească niște lucruri, nu să facă apel la explicații anterioare care rămân acum neprecizate, neaccesibile. Un autor târziu s-ar fi preocupat de o redare mai completă a doctrinei scrisorii, dacă tot s-a apucat de un subiect. În al doilea rând, se aduce în mod indirect un argument important pentru faptul că Biserica primară nu a inventat o doctrină a

așteptării venirii Domnului (cum afirmă unii teologi), deoarece a fost dezamăgită de întârzierea acestui eveniment în primul secol și a trebuit să îl explice în vreun fel; mențiunile lui Pavel dovedesc faptul că Biserica primară a avut de timpuriu o teologie a așteptării construită pe detalii și explicații care suplimentare care, într-o bună măsură, lipsesc creștinătății contemporane. Într-o privință, accesul lor la mărturisirea apostolică a fost mai larg decât al cititorilor prezenți.

În final, partea de sfătuire se concentrează pe problemele de etică apărute în urma derutei doctrinare. Învățătura clasică paulină, susținută de propriul său exemplu, este că toți cei credincioși trebuie să lucreze și să se susțină material, nu să fie dezorganizați, leneși, rebeli. Lenea și răzvrătirea în privința muncii este socotită ca un păcat vrednic de disciplinare. Totuși, Pavel îndeamnă la binefacere, ca cei ajunși în lipsă dintr-un astfel de comportament, să fie totuși ajutați (3:13, 15). Epistola se încheie cu un îndemn la relații frățești bune, la pace.

1-2 Tesaloniceni: teme și concepte

Epistolele către Tesaloniceni au și ele un limbaj specific, la fel cum au și alte epistole asociate (1-2 Corinteni, Efeseni-Coloseni, 1-2 Timotei și Tit). Printre acești termeni pot fi enumărați următorii:

parousia, înseamnă „venire”, „apariție”, „arătare”. În antichitate era folosit cu privire la vizita unei persoane importante. În 1 Tes. este folosit cu privire la venirea a doua a Domnului, în 1 Tes. 2:19, 3:13, 5:23, în ideea ca să fim pregătiți să ne arătăm înaintea Lui. În același timp, 2 Tes. 2:9 folosește

aceiași termen cu privire la „venirea” sau arătarea omului nelegiurii a cărui venire se va face prin puterea Satanei.

katabaino ap' ouranou, coborâre din cer, în 1 Tes. 4:16. Limbajul este limbajul venirii fizice a Domnului care va fi urmată de învierea credincioșilor morți (cf. Mc. 13:26, 14:62).

hemera kyriou, ziua Domnului, 1 Tes. 5:2, 2 Tes. 2:2, cu variația „ziua aceea” (2 Tes. 1:10). Un concept pe care îl discută și Amos în VT (Amos 5:12 etc., unde se arată că, departe de a fi o zi glorioasă, ziua Domnului va însemna judecată și dreptate).

apocalypsis, descoperire, revelație, 2 Tes. 1:7, *epifaneia*, arătare, 2 Tes. 2:8. Dumnezeu descoperă pe omul fărădelegii, dar și el însuși se descoperă pe sine (2 Tes. 2:3, 6, 8). De asemenea, Domnul Isus se descoperă în 2 Tes. 1:7.

ataktoi, termen prin care sunt desemnați cei ce trăiesc în dezordine, neorânduială, în lene, nesupunere, 1 Tes. 5:14, 2 Tes. 3:6,11.

koimomenoi, cei adormiți, eufemism pentru creștinii care au murit, 1 Tes. 4:13, 14,15. În 1 Tes. 4:16 este folosit alt substantiv pentru cei morți, cel direct, propriu, *nekroi*. Moartea creștinilor este o realitate față de care trebuie să avem nădejde, nădejdea învierii și a zilei răsplătirii.

anthropos tes anomias, omul nelegiurii și fiul distrugerii (*huios tes apoleias*). Arătarea lui este o taină, taina nelegiurii (*to mysterion tes anomias*), care se pune în mișcare când cel sau ceea ce îl împiedică (*to katechon*), va fi luat din calea istoriei.

kopiontes, proistamenoii, nouthentountes, 1 Tes. 5:12-13, cei ce se obosesc între voi, vă conduc și vă învață. Menționarea lor este dovadă că Biserica se afla deja în proces de organizare, chiar din timpul celei de a doua călătorii misionare a lui Pavel.

Persecuțiile, 1 Tes. 1:6, 2:14-16, 2 Tes. 1:4-7. Subiectul a intrat devreme în conținutul consilierii și încurajării creștine. Este mai ales vorba despre persecuțiile din partea iudeilor, cele romane de abia începeau.

orge he erchomene, mânia care vine, 1 Tes. 1:10, cf. 2 Tes. 1:6-10. Această expresie indică ziua judecării, a cărei venire nu s-a oprit undeva, ci se află în plină desfășurare.

Ghid de studiu:

1. Ce indicații găsiți în 1-2 Tesaloniceni în legătură cu existența unor creștini leneși? Are această atitudine vreo legătură cu felul în care se înțelegea sau nu se înțelegea a doua venire a lui Hristos?
2. Ce sfaturi se dau creștinilor în ce privește munca, relațiile frățești, sau patron-angajat?
3. Comparați schemele etapelor istorice premergătoare revenirii lui Isus, în 1-2 Tesaloniceni, Apocalipsa. Cum credeți că ar trebui înțelese aceste etape în comparație cu Matei 23-25 și cu Marcu 13?
4. Comparați învățătura despre înviere din 1 Corinteni 15 și cea din 1 Tesaloniceni 4. Ce alte teme comune, specifice bisericilor tinere în credință din Grecia, mai vedeți în sfătuirile din 1-2 Corinteni și cea din 1-2 Tesaloniceni?

Scrisorile circulare către Efeseni și Coloseni

Paralelismul Coloseni-Efeseni

Așa cum se poate observa, epistolele Efeseni și Coloseni au numeroase elemente în comun (există și asemănări și cu 2 Tesaloniceni, dar mult mai puține). Ele folosesc același vocabular specific (folosesc des termenii: unitate, taină, înțelepciune, cunoaștere, plinătate, soți și soții (bărbați – femei) etc.), cuprind rugăciuni și binecuvântări asemănătoare, dovedesc interes pentru imnuri și crezuri (anticipând, într-un fel, epistolele pastorale), subliniază nevoia unor relații armonioase în familie, în Biserică și în societate (regulile pentru prosperitatea casei, *Haustaffeln, household rules*).¹⁰

Din o sută cincizeci și cinci versete în Efeseni, șaptezeci și trei au corespondent verbal în Coloseni (doar scurte porțiuni nu au paralelă în Coloseni, cum ar fi Ef. 2:6-9; 4:4-13; 5:29-33). Cincizeci și cinci de versete sunt identice, în cele două epistole, în limba greacă.

De asemenea, Coloseni și Efeseni sunt legate și de personaje comune, cum este Tihic, care apare în ambele scrieri: în Efeseni 6:21-22, el este trimis la Efes, cu câțiva membri ai Bisericii de aici; în Coloseni 4:7-9 el merge în Colose, cu câțiva creștini coloseni, iar în Coloseni 4:9 este însoțit de Onisim, în vizită la Filimon (Epistolele către Coloseni și Filimon sunt trimise în același oraș, dar către persoane diferite; ele au un limbaj comun, cuprind salutări pentru aceleași persoane etc.).

¹⁰ Prezentarea unor astfel de reguli pentru familia eficientă era un subiect îndrăgit de autorii - și cititorii - antici, cf. Aristotel, *Politica* 1.2.4-6).

Există însă și diferențe, cum ar fi o preferință clară pentru formula ἐν τῷ Χριστῷ, în Hristos, care apare în Efeseni de 4 ori (1:10, 12, 20, 3:11), iar în Coloseni, niciodată (Pavel folosește mai ales ἐν Χριστῷ în epistolele sale, cf. Romani 6:11, 6:23, 8:39 etc., deși în 1-2 Corinteni apar ambele formulări, cf. 2. Cor. 2:14, iar ca atare, formularea scurtă apare și ea în Efeseni 5:24, 6:5), utilizarea unor fraze lungi (asemănătoare cu Epistola către evrei) etc.

Seria acestor paralelisme a primit diverse explicații. Începând cu secolul 19, unii teologi au presupus că Epistola către efeseni reprezintă o elaborare ulterioară, mai profundă teologic, a epistolei către coloseni, eventual de către un secretar al lui Pavel (De Wette, Ewald).¹¹ Este posibilă, însă, și o perspectivă alternativă: Efeseni ar putea fi epistola mai timpurie, axată pe problemele dintre credincioșii evrei și creștinii proveniți dintre păgâni, în timp ce Coloseni reia teme din Efeseni și se concentrează pe problemele legate de erezia care pătrundea în Colose (erezii de tip iudaic – gnostic).¹²

Pe ansamblu, apropierea tematică și de vocabular, chiar compozițională, între cele două epistole, precum și asemănarea, până la un punct, cu Epistola către filipeni,

¹¹ H.G.A. Ewald, *Die Lehre der Bibel van Gott, oder Theologie des Allen und Neuen Bundes*, 4 vols., (Leipzig: F.C.W. Vogel, 1871-6). W. M. L. de Wette, *Biblische Dogmatik des Alten und Neuen Testaments*, 1813.

¹² F.C. Synge asociază o astfel de succesiune Efeseni-Coloseni, cu o paternitate paulină discutabilă pentru Epistola către Coloseni, cf. Synge, *Philippians and Colossians* (1951), 51–57; vezi și J. Coutts, „The Relationship between Ephesians and Colossians”, *NTS* 4 (1957–8), 201–207; citat de D. Guthrie, *New Testament Introduction* (Downers Grove, IL: Intervarsity, 1990; format electronic Logos Research System, 1996), 574.

se potrivesc bine cu tradiția care afirmă că ambele sunt epistole scrise de Pavel în închisoare. Pavel nu se putea deplasa să viziteze bisericile înființate de el în timpul călătoriilor misionare, așa că scrierile sale dovedesc o anumită repetare a ideilor, un fond comun care reflectă cugetările lui în acel timp și în acel context de prizonierat roman. Și înclinația spre imnuri poate constitui o dovadă exersării darului poetic al lui Pavel (cf. 1 Cor. 13), în condițiile restrictive și deschise din punct de vedere al timpului, în condițiile detenției romane.

Faptul că toate sunt scrise din închisoare poate avea o însemnătate aparte. Pavel scrie o scrisoare teologică generală, o circulară, către toți creștinii, și ea se transmite peste veacuri în forma în care au păstrat-o credincioșii din Efes. Apoi, Pavel scrie două epistole cu subiect mai precis: Epistola către coloseni, în legătură cu erezia de tip iudaic-gnostic care tulbura credincioșii din Colose, și Epistola către filipeni, în legătură cu ajutorul primit din Filipi și despre nădejdea că va fi pus în libertate. În final, ca rod al evanghelizării făcute în detenție, el îi scrie lui Filimon, care era în Colose, despre iertarea și posibila eliberare a lui Onisim, un deținut care devenise credincios și a ajuns un colaborator de seamă al lui Pavel.

Efeseni

Efeseni: autor și autenticitate

Epistola către efeseni îi este atribuită lui Pavel de către autorii creștini din primele secole după Hristos. Ea este menționată ca fiind a lui Pavel în canonul Muratori, în scrierile Părinților Bisericii (Irineu, Clement din

Alexandria, cf. Kümmel, însă, citatele lor ar fi o dovadă ca epistola a fost scrisă mai târziu, în anii 80-100),¹³ în traduceri timpurii în latină și siriacă, precum și în scrierile lui Marcion.¹⁴

Multe din dovezile interne indică spre aceeași concluzie. Autorul se prezintă pe sine ca Pavel, în mai multe pasaje, de exemplu în Efeseni 1:1 (cf. Gal., 2 Cor., Col. 1:1) și în 3 :1 (cf. 2 Cor. 10:1; Gal. 5:2, Col.1:23, 1 Tes. 2:18; Filimon 9) și vorbește de multe ori la persoana întâi.

Experiențele de viață menționate și raportarea la auditoriu sunt cele ale lui Pavel. De exemplu, el își cunoaște personal destinatarii (1:15, 6:21-22), se află în închisoare pentru Hristos (3:13), este chemat de

¹³ W. G. Kümmel, *Introduction to the New Testament* (London: SCM Press, 1975), 366.

¹⁴ O scurtă listă a studiilor de referință ar trebui să includă: D. Guthrie, *New Testament Introduction* (Leicester, UK: Apollos, 1990), 479-521; D.A. Carson, D.J. Moo și L. Morris, *An Introduction to the New Testament* (Grand Rapids, MI: Zondervan, 1992); T. K. Abbott, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistles to the Ephesians and to the Colossians* (ICC, Edinburgh: T&T Clark, 1897), i-xxiii (despre mărturia Părinților Bisericii, cf. ix-xiii). F.F. Bruce, *The Epistles to the Colossians, to Philemon, and to the Ephesians* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1993). T. O'Brien, *The Letter to the Ephesians* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1999), xxxiii; M. Barth, *Ephesians* (New York: Doubleday, 1974); F.W. Beare, *Ephesians* (Nashville, TN: Abingdon, 1953); R.P. Martin, *Ephesians* (Nashville, TN: Broadman, 1971); H. Chadwick, *Ephesians*, (London: Nelson, 1962); O.M.T. O'Donovan, *Style and Genre in Ephesians*, *TSB* 64 (1972) 12-16; C.L. Mitton, *Ephesians* (London: Marshall, Morgan and Scott, 1976) etc. cf. D. Malick, <http://www.bible.org>, Sept. 2000; D. Wallace, www.bible.org/docs/sopabox/ephotl.htm, F. Just, S. J. [clawwww.lmu.edu/faculty/fjust/Bible/NTLetters.htm](http://www.lmu.edu/faculty/fjust/Bible/NTLetters.htm) etc.

Dumnezeu în lucrare (3:7), și se consideră cel mai mic dintre sfinți din cauză că a prigunit Biserica (Ef. 3 :8, cf. 1 Cor. 15 :9 etc.).

Din punct de vedere stilistic, însă, s-au ridicat anumite obiecții. De exemplu, epistola conține cuvinte rare, specifice subiectului discutat și unui stil filosofic (*hapax legomena*; aproximativ 70 de termeni se găsesc doar în Efeseni, *ta epourania*, cele cerești, 1:3, 20, 2:6, 3:10, 6:12, *diabolos*, 4:27, 6:11, în loc de *satanas*, din alte epistole, cf. 1 Tes. 2:18, 1 Cor. 7:5 etc.; similar și termenii *mysterion*, taină, *oikonomia*, isprăvnicie, 1:9, 3:3-9, 5:32, 6:19; *pleroma*, plinătate, cf. 1:23, 3:19 etc.). Frazele folosite sunt lungi, alambicate (de fapt, o caracteristică a lui Pavel) și le lipsește dinamismul prezent de obicei în epistolele pauline (1:3-14, 15-23, 2:1-9, 3:1-7). Stilul include totuși semnele gândirii lui Pavel: prezența antitezelor și a paradoxurilor, citatele din VT,

preocuparea pastorală pentru unitate în Biserică între credincioșii dintre Neamuri și cei dintre iudei etc.¹⁵

Împreună cu epistolele către coloseni și filipeni, Epistola către efeseni prezintă o preferință asemănătoare spre imnuri hristologice. Din această perspectivă, ele se constituie ca un fel de literatură de tranziție între primele epistole teologice ale lui Pavel și

¹⁵ F.F. Bruce, Benoit, K. Barth, și alții apără originea paulină, dar o serie de autori cum sunt H. Conzelmann, F.W. Beare, E. Käsemann, R. Schnackenburg etc., obiectează pe motive de stil, vocabular teologic, și conținut, și argumentează în favoarea pseudonimității.

cele pastorale. Într-adevăr, genurile literare de felul crezului și al imnului sunt mult mai bine reprezentate în epistolele pastorale, unde există și o concentrare evidentă pe construcții scurte, condesate, în timp ce Efeseni, Coloseni și Filipeni reflectă o tendință spre imnuri mai lungi, mai elaborate. Situația aceasta corespunde cu contextul prizonieratului roman în care se afla Pavel când le-a scris.

Efeseni: destinatari și datare

Destinatarii sunt, așa cum confirmă copiile păstrate, credincioșii din Efes. Totuși, epesia ἐν Ἐφεσῶ din adresa generală τοῖς ἀγαπίοις τοῖς οὖσιν (ἐν Ἐφεσῶ) καὶ πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ (1:1), „sfinților care sunt [în Efes] și credincioșilor în Hristos Isus”, nu apare în câteva manuscrise importante.¹⁶ Colecția marcionită a evangheliilor pauline (*Apostolikon*) nu o păstrează ci, dimpotrivă, prezintă epistola drept Epistola către laodiceeni (cf. Col. 4:16, dar argumentul acesta legat de Marcion nu are suficientă greutate ca Efeseni să fie identificată drept una și aceeași cu scrisoarea pentru laodiceeni). Unii din părinții Bisericii, cum ar fi Tertulian și Efrem, Sirul, nu citează nici ei localizarea „în Efes”. Cea mai plauzibilă ipoteză pentru păstrarea acestei denumiri este faptul că epistola poate reprezenta o scrisoare circulară (cf. Col. 4:16) denumită așa deoarece

¹⁶ Cinci manuscrise timpurii, din tradiția alexandrină, P46 [200], ⋈ [400], B [400], 424c, 1739, nu conțin această referință (cf. B. M. Metzger, *A Textual Commentary on the New Testament* (London: UBS, 1971), 601).

Efesul reprezintă principalul oraș din zona destinatarilor, sau biserica unde a fost păstrată în cele din urmă.¹⁷

Datarea este legată de prima întemnițare a lui Pavel în Roma. Teoria tradițională susține că aceasta a avut loc cândva între anii 60-62. Efeseni ar fi scrisă către începutul acestei perioade, în timp ce Filipeni a fost scrisă la sfârșitul ei. Datările alternative țin de localizările diferite ale primei întemnițări a lui Pavel: la Roma, 58-59 (H.E.G. Paulus, 1799), sau în Efes, 55-56, cf. 1 Cor. 15:32; 2 Cor. 11:23; 6:5; 1:8; 1 Clement 5:6 (A. von Deissmann, 1897), sau în Caesarea, 57-58 (cf. Fapte 24:27).¹⁸

Efeseni: date generale despre Efes

Efesul, o cetate așezată pe țărmul bizantin al Mării Mediterane, era un centru important în Imperiul roman. Pavel a avut o legătură strânsă cu locuitorii săi: a vizitat Efesul de două ori: o dată la întoarcere din a doua călătorie misionară (Fapte 18:19-22, în drum spre Antiohia), și a doua oară când a stat 3 ani (Fapte 20:31). Aici creștinii s-au adunat la început într-o școală (școala lui Tiran, Fapte 19:8-10), iar Pavel a avut ocazia mai

¹⁷ O situație similară apare și în cazul Romani 1:7 în mss. G [900], 1908 [1100], și 1739, din care lipsește adresa „din Roma”. Similar, s-a avansat ipoteza că adresa „în / din Efes”, a fost adăugată de copiiști pentru că Efesul era orașul major din regiune (Abbott, *Ephesians*, i-ix).

¹⁸ Abbott, *Ephesians*, xxix-xxxii.

multor lucrări deosebite, care au arătat nevoia de misiune creștină. A botezat aici 12 ucenici de-ai lui Ioan Botezătorul (Fapte 19:1-7), a făcut minuni care au dus la convertirea magicienilor locali dar și la răzvrătirea breslei argintarilor (Fapte 19:11-41). Legătura dintre Pavel și conducătorii bisericii din Efes este evidentă în salutul de bun rămas din Milet, înaintea arestării lui Pavel în Ierusalim (Fapte 20:13-34).

Efesenii: ocazia și scopul epistolei

Teologia epistolei este concentrată pe problema unității și a dragostei în Biserică, atât pe orizontală, între oameni, cât și pe verticală, între Biserică și capul ei, Hristos. Biserica pare, încă, să se confrunte cu ecourile vechilor dispute între creștinii dintre Neamuri și cei de origine evreiască, iar doctrina împăcării și unității în Hristos are mare importanță pentru stingerea acestei adversități (în privința aceasta contextul pare asemănător cu cel din Romani și 1-2 Corinteni). Împreună cu Epistola către coloseni, Epistola către efesenii reprezintă, apoi, și un pas intermediar spre problematica din epistolele pastorale, adică este concentrată pe discuția mărturiei pe care o dă Biserica în societate, pe nevoia de relații armonioase în familie și în societate, bazate pe o bună înțelegere a lucrării lui Hristos, precum și pe nevoia de a beneficia din plin de lucrarea slujitorilor credincioși, de caracter, ai Bisericii. Biserica trebuie să înțeleagă războiul spiritual purtat împotriva ispitelor și ereziilor și să îi facă față bazată pe armura spirituală lui Dumnezeu (Ef. 6) și pe darurile lui Hristos către Biserică, reprezentate de oameni care slujesc ca apostoli, prooroci, învățători, evangheliști, pastori, învățători (Ef. 4).

Efeseni: structura și argumentul epistolei

În ce privește genul literar, epistola apostolului Pavel către efeseni reprezintă o bună ilustrație a genului retoric deliberativ. Pavel urmează regulile generale pentru o epistolă și își împarte mesajul după cum urmează:

- 1:1-23 I. *Proemium*
Praescriptio (1:1-2) Pavel, apostol al lui Isus Hristos, către sfinții din Efes, credincioși în Isus
Exordium, rugăciune, rezumat (1:3-23)
 Binecuvântare amplă, în două părți:
Berakah (1:3-14)
 Eucharisto (1:15-22)¹⁹
- 2:1-3 II. *Narratio*, Pavel scrie unei Biserici formate din Neamuri care au trecut din moarte la la viață și are nevoie să cunoască această viață. Acest *narratio* este greu de deosebit de argumentul teologic al scrisorii. De fapt, el continuă să se îndeplinească cu argumentul *probatio*, până în 3:21.
- 2:4-5:2 III. *Probatio*: Se pot distinge două prezentări teologice majore: teologia mântuirii neamurilor și a evreilor, deopotrivă, ca să formeze Biserica și teologia lucrării Bisericii.

Argumentul 1. 2:4-3:21 Teologia mântuirii

¹⁹ Binecuvântarea de tip evreiesc și mulțumirea de tip grecesc sunt două secțiuni distincte în cadrul acestei rugăciuni din *proemium*. Ele sunt construite asemănător: o rugăciune principală (3-6; 15-19) și un imn hristologic final (7-14; 20-23).

Bisericii formate din Neamuri și evrei care sunt chemati la lucrare în unitate (teologia convertirii Neamurilor și teologia unității Bisericii).²⁰ Pavel se vede slujitorul lor, este întemnițat pentru ei, mijlocește pentru ei (3:1-13). Prezentarea lui Pavel se încheie cu o rugăciune profundă,²¹ cu o doxologie elaborată (3:20-21).

*Argumentul 2, 4:1-5:2. Teologia slujirii în Biserică, în unitate (4:1-16; Domnul dă lucrătorii Bisericii, în dar, și responsabilitățile lor)*²² și în sfințenie și dragoste (4:17-5:20)²³

-
- ²⁰ Pavel arată că Dumnezeu a dărâmat prin Hristos bariera istorică dintre spiritualitatea evreiască, bazată pe revelație, și cea a Neamurilor, pierdute în întuneric, în neștiință, și lipsite de nădejde. Prin trupul lui Hristos s-a făcut pace între cele două neamuri omenești, care au devenit una, év, o realitate nouă – poporul lui Dumnezeu, și care au fost împăcate, ca atare – prin aceeași jertfă – și cu Dumnezeu. Neamurile au ajuns astfel membri în casa lui Dumnezeu, cetățeni cu sfinții, un singur Templu al lui Dumnezeu, cu evreii. Unitatea Bisericii este asigurată de Hristos dar și de Duhul Sfânt (2:17-18, 22).
- ²¹ Acest pasaj este una din parantezele cele mai lungi ale lui Pavel (2-13) și se referă la taina mântuirii Neamurilor, împreună cu evreii, o taină revelată acum prin Duhul (5). Această manifestare a înțelepciunii lui Dumnezeu a luat prin surprindere chiar și lumea cerească (9-11; tema este prezentă și în Evrei 1-2 și 1 Petru 1:10-13). Pavel încheie rugăciunea cu o doxologie care amintește de Romani 8:32-36.
- ²² După capitolul 2, și capitolul 4 din Efeseni poate fi numit un capitol al unității Bisericii (cf. 2-6, 13, 16). Gândirea este asemănătoare cu cea din 1 Corinteni: Biserica este un trup în unitate, Domnul dă daruri și lucrători Bisericii. În același timp, se observă că stilul celui de al doilea argument teologic din Efeseni (4:1-5:2) ia forma unei sfătuirii (*exhortatio*). De fapt, în Efeseni, împărțirea strictă argumentului este dificilă pentru că elementele de *narratio*, *probatio* și *exhortatio* sunt suprapuse, amestecate.
- ²³ Ca să arate că această nouă identitate, de creștini, îi obligă la o viață curată, ruptă de trecut, Pavel folosește imaginea celebră a îmbrăcării cu omul cel nou și a dezbrăcării de omul cel vechi (4:22-24) și citează una din vorbele lor despre mânie, foarte posibil un citat din Ps. 4:4, LXX [„mâniați-vă și nu păcătuți!”], pe care, însă, el îl supune unor constrângeri suplimentare („să n-

- 5:3-6:9 IV. *Exhortatio*:
 Trăirea în curăție (5:3-14)
 Trăirea armonioasă, înțeleaptă (5:15-20)
 Regulile casei credincioase (5:21-6:9)²⁴
- 6:10-20 V. *Peroratio*: echipare pentru războiul spiritual
 Armura creștinului, lupta creștinului.
 Ilustrația este una combinată, folosind
 atât termeni militari cât și sportivi (lupte
 greco-romane, cf. v.12).
- 6:21-24 VI. *Conclusio*: salutări finale, încurajări,
 rugăciune

Efesenii: teme teologice

În Epistola către efesenii apar câteva din temele importante ale lui Pavel, așa cum se poate observa în lista de mai jos:

- a) Unitatea Bisericii, a omenirii răscumpărate (se folosește în mod repetat numeralul neutru, *hen*, ἐν): 1:10, 2:14-15, 2:18, 3:6, 4:3-6, 4:13.

apună soarele peste mânia voastră) - textul pare un ecou al recomandărilor finale pentru Neamuri, ale conciliului apostolic din Fapte 15, anul 49 dH. Viața nouă cuprinde ferirea de adulter, trăirea în dragoste, în puritate, ferirea de lăcomie, de dezbinări, de certuri și de mâni, de răutate, de erezii, de vorbe murdare etc.

²⁴ Casa credincioasă cuprindea familia de bază dar și slujitorii (sclavii și sclavele), întreaga unitate socială și economică. Relațiile noi trebuie să se vadă la toate nivelurile, soț-soție, părinți-copii, stăpâni-slujitori. Ideea subînțeleasă este aceea că familia creștină trebuie să aibă o mărturie bună în lume.

- b) Slujirea reciprocă (apare des expresia ἀλλελοῦς, unii – altora, sau unii pe alții), 4:2, 25, 32, 5:21.
- c) Taina mântuirii, ieri ascunsă dar în prezent cunoscute, 1:9, 2:3-4, 9, 5:32 (taina unității dintre Hristos și Biserică; cuvântul grecesc *mysterion*).
- d) Cunoașterea adevărată, 1:17-18; 3:10, 3:19.
- e) Lucrarea Duhului Sfânt, 1:3, 13, 17, 2:2 (cf. duhul neascultării), 2:18, 22, 3:5, 16, 4:3-4, 30, 5:18, 6:17.
- f) Plinătatea lui Dumnezeu (*plerome*), 1:23, 3:19, 4:13, 5:18.
- g) Unitatea familiei, a celor doi soți în căsătorie, 5:22-6:4.

Discutați următoarele subiecte:

1. Explicați relevanța afirmării unității Bisericii în contextul primului secol.
2. Credeți că termenii taină (mister, *mysterion*), cunoaștere (cunoștiință, *gnosis*) și plinătate (*pleroma*) reflectă o anumită dispoziție filosofică a efesenilor, o influență gnostică? Argumentați.
3. Comentați cum se văd sfaturile lui Pavel având în vedere că Efesenii este o epistolă din închisoare. Se poate detecta un ton testamentar? Comparați cu epistola 2 Timotei și Filipeni.

Coloseni

Coloseni: autor și autenticitate

Relația tematică și stilistică dintre Coloseni și Efeseni a primit diverse explicații. Unii autori consideră că Epistola către coloseni este anterioară celei către efeseni și, fiind mai scurtă, a fost folosită ca model pentru aceasta din urmă. Conform altor ipoteze, Coloseni poate să fi fost scrisă mai târziu decât Epistola către efeseni, reluând în alt context (apropiat) aceleași teme și aplicându-le în situația unei Biserici confruntate cu erezii iudaice și grecești.

Și relația lui Pavel cu creștinii din Colose este diferită de cea dintre el și cei din Efes. Cetatea Colose era mai mică, mai neînsemnată decât Efesul și, spre deosebire de acesta, Pavel nu începuse Biserica de aici, ci Epafras între anii 52-55, în timp ce Pavel era în Efes.²⁵ Pavel este interesat însă de lucrarea lui Epafras, cu atât mai mult cu cât acesta era un colaborator plin de zel și foarte prețuit; în același timp el este îngrijorat de apariția unei erezii periculoase în Colose, un amestec de iudaism și gnosticism – un motif suficient de serios pentru a se apuca să scrie o scrisoare cuprinzătoare unei astfel de biserici mici. Introducerea scrisorii îl prezintă pe Pavel și pe Timotei ca autori (probabil că Timotei să fi fost doar secretarul lui Pavel).

Scrisoarea oferă mai multe indicații că stă în zona stilului și problemelor urmărite de Pavel: lupta cu erezii iudaizante și cu cele gnostice (Galateni, 2 Corinteni, 1-2

²⁵ G.F. Hawthorne, R.P. Martin, și D.G. Reid, *Dictionary of Paul and his letters*, (Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press, 1993), 147.

Tesaloniceni), sunt discutate și aici într-un mod foarte evident.

Coloseni: destinatari și datare

Cetatea *Colossae* era o localitate relativ mică pe valea râului Lycus, în vecinătatea altor două cetăți de pe aceeași vale, Laodiceea și Hierapolis. În comparație cu Efesul acestea erau așezări mici, dar cu o comunitate destul de puternică de iudei. Între ei apăruseră și creștinii, proveniți atât dintre neamuri cât și dintre evrei, și trăiau în contextul mixt păgân-iudaic din aceste localități.

Credința lor era supusă presiunilor din partea iudeilor dar și a grecilor. În ce privește natura învățaturii greșite din *Colossae*, care începuse să îi afecteze pe credincioși, ea trebuie plasată undeva între iudaismul legalist și gnosticismul ascetic. Printre termenii folosiți de Pavel sunt termenii filosofie, amăgiri deșarte (της φυλοσοφίας και κενης άπατης),²⁶ învățături începătoare (κατα τα στοιχεία του κοσμου), plinătate (πληρωμα), cunoaștere (γνωσις), asprime față de trup (άφειδια σωματος, neglijare a trupului), care indică o anumită apropiere de gnosticism. În mod deosebit, se pare că expresia τα στοιχεία του κοσμου se referă la principii sau puteri spirituale care dominau lumea cerească, în împotrivire

²⁶ Termenul „filosofie” poate să nu se refere la filosofie, în general, ci la religie și anume la religii de origine iudaică (cf. Josephus, *Antichități iudaice*, 18.1.2, care numește cele trei partide iudaice, filosofii; la fel, Filon vorbește despre „filosofia lui Moise” și despre „filosofia iudaică”, cf. *De Mutatione Nominum*, 39; *Legatio ad Gaium*, 23, 33).

față de Dumnezeu.²⁷ La fel, și interdicțiile de tip ascetic „nu lua, nici nu mânca, nici nu te atinge”, μη ἄψη, μηδε γευση μηδε θιγης, comunică un context încărcat de reguli și semnificații rituale. Pavel se referă repetat și la ideea de tradiții sau învățături omenesti – de tip păgân sau iudaic (κατα την παραδοσιν των ἀνθρωπων, κατα τα ἐνταλματα και διδασκαλιας των ἀνθρωπων). W. M. Dunnett notează trei caracteristici ale acestei erezii: 1. era raționalistă și nega revelația (2:8); 2. era legalistă și îngrădea libertatea creștină (2:16); și 3. se baza destul de mult pe o închinare nejustificată la îngeri și pretenții de cunoaștere superioară (2:18).²⁸

Coloseni: structura și conținutul epistolei

- 1:1-14 I. *Proemium*
 1:1-2 A. prescriptio
 1:3-8 B. Rugăciune de mulțumire
 (elemente de *Narratio* aici și în 1:24-29)
 1:9-12
 C. *Partitio*: are forma unei rugăciuni.
- 1:13-2:19 II. *Probatio*: conține patru argumente teologice:
- A. Hristos, plinătatea lui Dumnezeu (1:13-20)
 Un impresionant imn închinat lui Hristos, descrierii ființei sale și a domniei sale, cu o

²⁷ Pavel dezvoltă o hristologie în acești termeni cosmici pentru că ea era relevantă ascultătorilor săi, cf. R. S. Barbour, *SJT* 20 (1967), 257–271; T. H. Olbricht, „Colossians and Gnostic Theology”, *Restor Quart* 14 (1971) 65–79, cf. D. Guthrie, *New Testament Introduction*, electronic edition, Downers Grove, IL: Intervarsity, 1990 (1996), 566.

²⁸ W.M. Dunnett, *Exploring the New Testament* (publicată inițial ca *New Testament survey*, Wheaton, IL : Evangelical Teacher Training Association, c1963), Wheaton, IL: Crossway Books, 2001.

structură circulară remarcabilă. Un document major de hristologie timpurie.

B. Hristos, mijlocitorul (1:21-23). O secțiune de concluzii la imnul de mai sus, uneori inclusă în imn, alteori nu. O tranziție spre prima afirmare a tainei mântuirii neamurilor.

C. Evanghelia, taina lui Dumnezeu (1:24-2:7). Prin această taină, revelată acum, Mesia al evreilor este și mântuitorul Neamurilor, nădejdea lor de slavă.

D. Hristos, plinătatea autorității și biruitorul puterilor cerești (2:8-19). Această argument se bazează pe trei avertizări care încep cu același cuvânt „nimeni”.

2:8, nimeni să nu vă fure cu filosofia...

2:16, nimeni să nu vă judece cu privire la mâncăruri și sărbători...

2:18, nimeni să nu vă răpească premiul alergării...

2:20-4:1 III. *Exhortatio*, sau *paraenesis*: sfătuiri începe cu două premize bine subliniate prin conjuncția „dacă”: 2:20, dacă ați murit împreună cu Hristos... și 3:1, dacă ați înviat împreună cu Hristos. Sfaturile lui Pavel se înlanțuie astfel:

A. Sfaturi împotriva ascezei eretice (2:20-23)

B. Sfaturi împotriva vieții imorale (3:1-9a)

C. Sfaturi pentru o trăire în armonie (3:9b-17)

D. Regulile casei creștine (3:18-4:1)

4:2-6 IV. *Peroratio* (4:2-6), învățături de încheiere

4:7-18 V. *Conclusio*, salutări, rugăciune finală.

Coloseni: teme teologice

Câteva din temele principale din Efeseni se regăsesc și în Coloseni:

- a) Taina mântuirii Neamurilor, 1:26, 2:2, 4:3.
- b) Hristos, plinătatea lui Dumnezeu, 1:19, 2:2, 2:9, (3:12)
- c) Domnia universală a lui Hristos, 1:16, 18, 20; 2:15
- d) Tema înțelepciunii și cunoașterii, 1:28, 2:2, 2:8, 2:18, 3:2, 3:16, 4:5-6.
- e) Regulile casei credincioase, 3:18-4:1

În mod specific, Coloseni se remarcă printr-o hristologie bogată și prin argumentele în favoarea libertății creștine și împotriva arbitrajului neautorizat al interdicțiilor de proveniență obscură, eretică.

Astfel, *relația credinciosului cu Hristos* este afirmată în termeni foarte variați și specifici: el este desăvârșit în Hristos (1:19), el crede în Hristos (2:5), el este înrădăcinat și zidit în Hristos (2:7), el se călăuzește după Hristos nu după datini omenești (2:8), are totul deplin în Hristos (2:10), a fost îngropat cu Hristos, la botez, a înviat cu el și împreună cu el, am fost aduși la viață împreună cu El (2:12-13), a murit împreună cu Hristos față de învățăturile omenești (2:20), a înviat împreună cu Hristos (3:1), are viața ascunsă cu Hristos în Dumnezeu (3:3), se va arăta împreună cu Hristos în slavă (3:4), Hristos e totul în toți (3:11),²⁹ este condus de pacea lui Hristos și de cuvântul lui Hristos (3:15-16), face totul pentru Hristos (3:17, 24).

²⁹ Acest verset afirmă egalitatea în Hristos a tuturor oamenilor: credincioși dintre păgâni sau dintre evrei, educați sau needucați, robi sau liberi, săraci sau bogați.

Teme și întrebări:

1. Discutați semnificația temelor comune în Efeseni și Coloseni (taina mântuirii neamurilor, limbaj gnostic, viziune cosmică despre Hristos, regulile casei creștine).
2. Este oare prezentă și în Efeseni o erezie gnostică? Cât se vorbește în Coloseni despre unitatea Bisericii?
3. Ce semnificație are accentul pus pe regulile casei creștine, în ambele epistole? Ce credeți că spune despre progresul creștinismului în societatea greco-romană a primului secol?
4. Ce elemente apocaliptice (de gândire profetică de ansamblu, cosmică) se pot observa în cele două epistole?
5. În ce termeni își descrie Pavel slujirea lui apostolică în Coloseni? Dar în Efeseni? Comparați.

O scrisoare PR: epistola către Filimon

Epistola lui Pavel către Filimon este una din cele mai scurte (335 cuvinte, în greacă), mai personale și, în același timp, mai emoționante epistole din NT. În ce privește scurtimea nu este concurată decât de a doua și a treia epistolă a lui Ioan și, posibil, de epistola lui Iuda. În ce privește subiectul și importanța sa, este considerată drept parte integrală din corpusul canonic paulin și tradiția Bisericii consemnează faptul că Onisim, unul din personajele importante ale epistolei, a avut un rol major

în distribuirea scrisorii.³⁰ De aceea, așa cum observă Kümmel, scrisoarea nu este doar un scurt bilet al lui Pavel, ci un document misionar important, un instrument teologic.³¹

Filimon: autor și autenticitate

Scrisoarea are semnele scrierii lui Pavel: cercul de prieteni este unul paulin, localizarea este conformă cu detaliile vieții lui Pavel: Pavel era sau fusese în închisoare în momentul întâlnirii lui Onisim și al convertirii acestuia; Pavel era destul de în vârstă la momentul scrierii (dacă a fost scrisă în anul 62-63, Pavel avea aproximativ 57 de ani – în ipoteza nașterii sale în jurul anului 5 d.H., cf. Filimon 9). Folosirea nuanțată a autorității sale pastorale amintește de 1-2 Corinteni, unde Pavel, de asemeni, se bazează pe faptul că este părintele spiritual, în credință, al credincioșilor de acolo.

Apare și în Epistola către Filimon ideea scrierii prin intermediul unui secretar și a adăugării semnăturii autografe a lui Pavel – în cazul promisiunii că va plăti tot cea ce-i datorează Onisim lui Filimon (19). Tema socială a relațiilor patroni - robi, pe de altă parte, este și ea o temă des întâlnită în epistelele lui Pavel. Toate acestea îl indică pe Pavel drept autor al scrisorii către Filimon.

Filimon: destinatari, datare, personaje

³⁰ Conform tradiției Onisim, sclavul fugit din casa lui Filimon, și care a ajuns creștin prin întâlnirea cu Pavel, în Roma, a devenit mai târziu episcop al Efesului, cf. Ignatius, *Efeseni*, 1.

³¹ Kümmel, *Introduction to the NT* (London: SCM, 1975), 249.

Epistola este destinată lui Filimon, locuitor al cetății Colose (Col. 4:9, 17) și, prin asociere, și Apfiei (probabil, soția lui), și lui Arhip (posibil, fiul său).³² În casa lor din Colose fusese organizată o Biserică, iar Filimon este cunoscut drept un om care îi încurajează pe credincioși și le vine în ajutor la nevoie. Pavel le scrie din Roma și în asociere cu această scrisoare apar aceleași personaje ca și în Epistola către coloseni (Timotei, Luca, Dima, Aristarh, Epafras). Este foarte probabil, astfel, ca Tihic să fi dus această scrisoare la Filimon și să fi mers, împreună cu el, și Onisim, toate întâmplându-se în aceeași perioadă cu scrierea scrisorii către Coloseni (60-61).

Onisim, în particular este personajul cel mai neobișnuit din această epistolă. El are existența cea mai tumultoasă: se înțelege că a fost sclavul lui Filimon, că i-a produs o anume pagubă (aparent, costisitoare, pe care Pavel se obligă să o plătească) și că a fugit la Roma. Aici îl găsește Pavel și îl convertește (de fapt, nu doar Onisim este un „copil în credință” al lui Pavel, născut în lanțuri, dar și Filimon își datorează credința tot lui Pavel, v. 19). Onisim este și prilejul unor interesante jocuri de cuvinte: *oninemi* – înseamnă a face o favoare (sau „un bine”; Pavel îl roagă pe Filimon să îi facă favoarea primirii bune a lui Onisim, cf. 20), Pavel zice că altădată Onisim îi era nefolositor lui Filimon, *achrestos* (joc de cuvinte cu *achristos* – fără Hristos, necreștin; cf. *chrestos* – bun, *christos* – Mesia, Hristos), dar acum a devenit *euchrestos* („folositor”, „într-adevăr bun”, expresie apropiată de cuvintele „bun creștin”, *euchristianos*, sau „bun de Hristos”, *euchristos*).

³² P.T. O'Brien, *Colossians-Philemon*, (Dallas, TX: Word, 2004), 266. Relațiile dintre Filimon, Apfia și Arhip nu sunt precizate în text și au fost subiectul multor speculații.

În același timp, Pavel îl numește „copilul meu, născut în lanțuri” și „inima mea” (sau „dragostea mea”, cf. vv. 10, 12; doar Timotei și Tit au beneficiat de această cinste, fiind numiți „fii în credință” ai lui Pavel; astfel, Onisim se află într-o companie selectă; în mod asemănător, și Onisim se pare că a ajuns un lucrător creștin important în zona Asiei Mici, pentru că Ignatius din Antiochia, *Epistolă către efeseni* 1.5, menționează un Onisimus ca episcop al Efesului, în prima jumătate a secolului 2).

După cum se poate observa, povestea neobișnuită a lui Onisim a fost cauza unei mari înduioșări a lui Pavel, în calitatea sa de mare apostol și evanghelist, întemnițat acum, dar încă binecuvântat în vestirea evangheliei, încât el folosește toată puterea sa de convingere, toată știința sa retorică, să îi scrie lui Filimon și să mijlocească pentru Onisim.

Filimon: structura și argumentul scrisorii

Scrisoarea către Filimon este un exemplu de retorică deliberativă (de pledoarie care cere o decizie). Ea are o structură circulară, de tip ABCCBA (1-3, 4-7, 8-16, 17-20a, 20b-22, 23-25). Părțile centrale se referă la pledoaria lui Pavel pentru Onisim (8-16, 17-20a), iar părțile extreme reprezintă secțiuni de mulțumire și binecuvântare. Din punct de vedere epistolar, ea respectă următoarea structură:

Praescriptio, 1-3

Pavel și Timotei sunt autorii scrisorii (Timotei, probabil, doar secretar). Filimon este menționat ca destinatar principal, apoi Apfia, Arhip și Biserica din casa lor. Ei sunt vorbiți de bine încă de la început (Filimon este „preaiubit tovarăș de lucru”, iar Arhip este „tovarăș de luptă”).

Proemium, 4-7

Pavel folosește o introducere relativ lungă, cu mulțumiri și sfătuiri nobile pentru Filimon.

Probatio, 8-21

A. Argumentul autorității, 8-9. Pavel are autoritatea de a-i porunci, dar preferă să îl roage pe Filimon

B. Rugămintea privitoare la Onisim, 10-18
 Subiectul rugăminții este Onisim, 10-11.
 Trimiterea... primirea lui Onisim, 12-17.
 Asigurarea acoperirii oricărei pagube, 18-19a

A. Argumentul autorității, 19b-21. Filimon este dator să asculte de Pavel, și să facă mai mult decât i se cere.

Peroratio, 22.

Rugăminți despre ieșirea din închisoare a lui Pavel.

Conclusio, 23-25.

Salutări, rugăciune finală.

În cadrul salutărilor (1-3), Pavel arată că îl socotește pe Filimon și pe soția sa, Apfia, drept tovarăși de lucru și de luptă în misiune, după cum afirmă implicit și responsabilitatea lor creștină, în calitate de gazde în casa cărora se strângea o Biserică.

Pavel își continuă apoi scrisoarea (4-7) cu o rugăciune de mulțumire (*eucharisto*), în care îi arată lui Filimon că se bucură și se roagă pentru el, din pricina calității credinței și dragostei pe care acesta le are pentru creștini. În felul acesta, Pavel, ca un bun păstor și mediator, își pregătește diplomatic rugămintea privitoare la Onisim, sugerându-i lui Filimon că trebuie să continue în același fel cum a trăit până acum, demn de laudă, prin dragoste față de toți creștinii, și gata să îi ajute pe toți. În mod

deosebit, îi cere lui Filimon ca participarea sa la credință (*koinonia*) să fie cât mai consistentă, ca toți să cunoască faptele bune care se fac între creștini (v. 6; ideea va reveni în v. 17, unde Pavel insistă să îl primească pe Onisim, dacă Filimon se socotește părtaș cu Pavel (*koinos*) în credință).

În pledoaria propriu-zisă (8-22), Pavel îi scrie lui Filimon cu tact diplomatic, cu autoritate apostolică politico drapată – dar transparentă, cu dragoste nedisimulată, precum și cu inteligență retorică, în așa fel încât să fie cât mai convingător, ca Filimon să îl accepte pe Onisim ca frate în Hristos, acum, chiar dacă acesta i-a fost rob care i-a adus neajunsuri în trecut.

Onisim este prezentat ca o persoană aparte, copil în credință al lui Pavel, un om care a trecut printr-o transformare radicală (din nefolositor a devenit folositor), și care se pare că are, totuși, o personalitate plăcută (vs. 16, Onisim merită acceptat și ca om – *en sarki*, în trup, și ca frate în Domnul – *en kurio*).

Așa cum s-a observat, Pavel folosește o strategie subtilă în încercarea sa de a-i recomanda lui Filimon ce să facă: el insistă că nu face altceva decât îl roagă, dar repetă că Filimon însuși îi este dator. În final (21-22) îi spune deschis că se așteaptă ca Filimon să facă mai mult chiar decât a fost rugat. Pavel promite, în același timp, ca un fel suplimentar de presiune, că în curând va veni la Colose – după ce va fi eliberat din închisoare în urma rugăciunilor celor credincioși (printre care chiar cei din Colose), lăsând să se înțeleagă faptul că vor putea discuta în persoană despre toate aceste lucruri, la fața locului. În cadrul pledoariei, Pavel apelează și la argumente de tip *ethos* și *pathos*, subliniind tovărășia sa în lucrare cu Filimon – dar și cu Onisim, dedicarea sa personală în

lucrul lui Hristos, bătrânețea, suferința sa pentru Hristos (lanțurile).

Încheierea scrisorii îi dă prilejul lui Pavel să îi transmită salutări lui Filimon din partea tuturor celorlalți creștini care erau cu el în Roma (Epafras, Marcu, Aristarh, Dimas, Luca). La fel ca Filimon, la începutul scrisorii, aceștia sunt numiți „tovarăși de lucru” ai lui Pavel (v. 24). În felul acesta, el aplică și mai multă presiune pe Filimon, indicându-i că trebuie să rămână și el parte activă în acest grup de colaboratori, împreună cu ceilalți și, de-acum, împreună cu Onisim.

Filimon: stilul și teologia epistolei

Deși scurtă, epistola este extrem de mișcătoare prin stil și prin argument. Într-un fel, ea pare o extensie, o aplicație la „regulile casei creștine”, relațiile dintre stăpâni și sclavi, din Efeseni și Coloseni, din Tit. Pavel respectă autoritatea de stăpân a lui Filimon – și, cu siguranță, epistola a oferit un argument puternic, în istorie, asupra faptului că nimeni dintre creștini nu încearcă destabilizarea orânduirii sociale, ca atare; în același timp însă, Pavel încearcă să îl convingă pe toate căile pe Filimon că Onisim trebuie iertat, că frăția în credință în Hristos este mai mare decât prevederile orânduirii sociale, că aici este vorba despre un câștig veșnic și că el, Pavel, ca apostol, dă un model care trebuie neapărat urmat: modelul dragostei care răscumpără și restaurează. Într-o asemenea atmosferă, instituția sclaviei nu putea decât să fie sortită sfârșitului.³³ Scrisoarea rămâne un

³³ Sclavia a fost desființată în creștinism, din punct de vedere istoric, prin afirmarea frăției creștine și a domniei lui Hristos, dar, într-un mod interesant, problemele sociale de acest fel nu au dispărut. Serbia i-a luat

model de inteligență și eleganță în consiliere, de gingășie și de fermitate în cerințe, de echilibru între autoritatea pastorală și politețea prieteniei adevărate.

locul, exploatarea muncitorilor săraci, mai târziu, și chiar a reapărut sclavia în creștinism motivată de data aceasta etnic sau rasial (populația de culoare în America, țigani în Rusia, Bulgaria, Serbia și Țările Românești etc. ; interesant este că robii, în Moldova și Țara Românească – Walachia, existau și pe moșiile boierești, dar și pe cele mănăstirești !). Timpurile moderne înregistrează o afirmare fără precedent a drepturilor omului, cu rădăcini iudeo-creștine, dar și cu rădăcini iluministe, renașcentiste, dar dependențele și subjugările sociale și economice au puterea de a rămâne pe poziții în diverse feluri (contracte nedrepte, condiții de muncă dificile, abuzuri, etc.).

